

Recenzie – Reviews

Ivan HERČKO: Banícka a lesnícka akadémia, Banská Štiavnica

Vydal: Ústav vedy a výskumu UMB, Banská Bystrica 2010, 407 s., v počte 100 kusov.

Ide o peknú reprezentačnú publikáciu, formátu A4, zviazanú v tvrdom obale, ilustrovanú množstvom dobových fotografií, originálnych kresieb a obrázkov. Autor doc. Ing. Ivan Herčko, CSc. „venuje publikáciu živej pamiatke svojho priateľa od detstva, čestnému a úprimnému človeku, dlhoročnému primátorovi mesta Banskej Štiavnice doc. Ing. Mariánovi Lichnerovi, CSc., ktorý sa najväčšou mierou zaslúžil o oživenie starých baníckych tradícií poslucháčov bývalej Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici. Jeho veľkou zásluhou bol aj zápis Banskej Štiavnice a okolitých technických pamiatok do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO v kolumbijskej Cartagene v decembri roku 1993“.

Publikácia, okrem Predhovoru a textov v závere O autorovi a jeho publikáciách, Zoznamu skratiek a Zoznamu literatúry obsahuje 13 kapitol. Stručne uvedieme ich obsah.

1. Banská Štiavnica kolíska baníckeho školstva do roku 1919

Uvádzajú sa najstaršie dejiny Banskej Štiavnice a jej okolia. Konštatuje sa, že je predpoklad osídlenia širšieho okolia Banskej Štiavnice už v neskoršej dobe kamennej – eneolite, okolo 3 000 rokov pred naším letopočtom. Striebornú rudu tu pravdepodobne začali ťažiť Kelti. Prvá zachovaná písomná správa o baníctve je z roku 1156. Privilégiá slobodného kráľovského mesta Banská Štiavnica pochádzajú z roku 1238. V roku 1571 sa Banská Štiavnica stala sídlom Hlavného komorskogrófskeho úradu. Od roku 1598 mu podliehalo baníctvo aj v ostatných stredoslovenských banských mestách. Zaznamenalo sa tu veľa svetových a európskych prvenstiev, ako je prvé použitie pušného prachu na rozpojovanie hornín, vynikajúci vodohospodársky systém umelo vybudovaných vodných nádrží, zberných a rozvádzacích vodných jarkov slúžiacich na pohon banských strojov, domyselné vodočerpacie a ťažné stroje skonštruované Hellovcami. V Banskej Štiavnici pôsobili mnohí vynikajúci banskí technici. Toto mesto je miestom zrodu prvej vysokej školy pre akademické vzdelanie banských, hutníckych a lesných odborníkov.

2. Úvod do dejín baníckeho školstva na Slovensku

Opisujú sa dejiny vzniku baníckeho školstva, kde sa konštatuje, že pred jeho vznikom sa odovzdávali poznatky a skúsenosti získané po stáročia empiriou z pokolenia na pokolenie, z majstra na učňa. Organizovaná príprava mladých adeptov na štátnu službu v baníctve začala v 17. storočí. Kandidátov alebo záujemcov na miesta banských úradníkov najprv pripravovali skúsení banskí praktici. Išlo o istú formu praktického výcviku, ktorá sa postupne zdokonaľovala. Chýbala však teoretická príprava. **Najstaršia banícka škola v Uhorsku vznikla v Banskej Štiavnici v roku 1735.** Vedúcim sa stal vynikajúci odborník Samuel Mikovíni. Banská Štiavnica sa stala strediskom

najvyspelejšej banskej techniky. Ďalší vývoj došiel do založenia Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici roku 1762.

3. Obdobie od založenia baníckej akadémie a jej formovanie (1762–1811)

Autor publikácie charakterizuje jednotlivé katedry na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici a ich personálne obsadenie, pedagogickú, vedeckú a publikačnú činnosť. Osobitnú pozornosť venuje katedrám matematiky, mechaniky a hydrauliky. Ďalej katedre náuky o banských dielach. **Nás ako lesníkov zvlášť zaujali informácie o vzniku samostatného verejného lesníckeho ústavu (Forst-Institut). Uvádza sa, že jeho vznik súvisí s vydaním lesného poriadku Márie Terézie v roku 1769. Po ustálení učebného programu a vyriešení organizačných otázok začal svoje prednášky z lesníckych disciplín Henrich David Wilckens.** Prednášky sa začali v roku 1809 v Žemberovskom dome. Adepti lesníctva museli povinne absolvovať jednoročný filozofický náukobeh a potom dva ročníky odbornú prípravu. V treťom ročníku sa poslucháči lesníctva zacvičovali pod vedením banského inžiniera v technickom kreslení a zememeračstve. Nasleduje kapitola o vzniku katedry logiky, matematiky a fyziky. Nakoniec sa opisujú významné udalosti a návštevy na akadémii.

4. Obdobie po prvej reorganizácii štúdia na akadémii (1811–1846)

Podrobne sa opisujú jednotlivé katedry a ich personálne obsadenie. Ďalej pedagogická, vedecká a publikačná činnosť profesorov. Charakterizujú sa jednotlivé katedry: chémia, mineralógia a metalurgia, chémia a metalurgia, mineralógia a geológia, logiky, matematiky a fyziky, baníctva, banského meračstva, banského strojnictva, deskriptívnej geometrie a staviteľstva. Osobitná pozornosť sa venuje činnosti H. D. Wilckensa, ktorý prednášal všetky disciplíny lesníckej vedy. Počas lesníckeho štúdia, okrem lesníckych predmetov prednášal aj matematiku, fyziku, mechaniku, náuku o strojoch, pozemné a vodné stavby, rysovanie stavebných plánov a lesníckych máp, mineralógiu a zoológiu. Do správy baníckej akadémie a priameho riadenia Lesníckeho ústavu sa dostali revíry Sklené Teplice a Repište. Po smrti H. D. Wilckensa prednášal na Lesníckom ústave hlavný lesmajster J. Dang, spolu s adjunktom F. Schmalom. **Po konkurznej akcii nastúpil po profesorovi H. D. Wilckensovi R. Feistmantel, absolvent lesníckeho učilišťa v Mariabrunne pri Viedni.** Tento získal na praktické vyučovanie objekty v Kysihýbli. Činnosť R. Feistmantla sa hodnotí veľmi pozitívne. Vydal významné lesnícke diela. V Kysihýbli založil známy objekt introdukovaných drevín (Feistmantelova záhrada) atď.

5. Obdobie organizačných zmien na akadémii a jej premenovanie (1846–1872)

Rozhodnutím viedenskej Dvorskej komory v roku 1846 zanikol Lesnícky ústav. Vytvorila sa samostatná lesnícka kated-

ra. **Banická akadémia sa premenovala na banícku a lesnícku akadémiu.** Poslucháči obidvoch smerov sa stali rovnocenní. Pod vplyvom vojensko-politických udalostí v rokoch 1848–1849 došlo k ďalším zmenám na banskoštiavnickej akadémii. **Na základe rakúsko-uhorského politického vyrovnania z roku 1867 škola, ktorá predtým vystupovala ako inštitúcia viedenského banského eráru sa dostala do riadenia uhorskej správy s vyučovacím jazykom maďarským.** Týmto stratila svoj internacionálny charakter. Znovu prišli reorganizácie. Opisujú sa jednotlivé katedry a významné osobnosti ktoré tu pôsobili. Ide o ich pomerne veľký počet, preto spomenieme len **pedagogický zbor katedry lesníctva, tvorili ho: Ž. Szécsi, K. Wagner, L. Fekete, J. Lazar a F. Illés.**

6. Obdobie rozšírenia študijných odborov (1872–1904)

Došlo k rozšíreniu študijných odborov. Charakterizujú sa jednotlivé katedry a ich obsadenie.

Ide o katedry: všeobecnej a elementárnej chémie, lesníckej chémie, mineralógie a paleontológie, baníctva a úpravníctva, železohutníctva, kovohutníctva, banského meračstva a geodézie, všeobecného a banského strojnictva, deskriptívnej geometrie, matematiky a mechaniky, mechaniky a pevnosti, všeobecného stavebníctva, ďalej to boli katedry lesníckeho odboru: zariadenia a úpravy lesov, fažby a zúžitkovania lesa, botaniky a pestovania lesov. Kapitola pokračuje informáciami o lektoroch právnych vied, úradnej agende a štylistiky a významných udalostiach a návštevách na akadémii. Narastajúci počet poslucháčov lesníctva si vyžiadaval výstavbu novej budovy tohto odboru. **V roku 1888 sa uskutočnilo slávnostné položenie základného kameňa budovy lesníckeho odboru (terajšia lesnícka škola), postavenej v novorenesančnom štýle podľa vzoru Lesníckej akadémie v Tharnandte.** Sídlilo tu 5 katedier lesníckeho odboru, bohaté zbierky a učebné pomôcky ako aj laboratórium anatómie a fyziológie rastlín pri katedre botaniky. Poľovnícke zbierky umiestnili v menšej budove Fortúna. **Z veľkého množstva životopisov významných osobností sa na lesníckych katedrách uvádza napríklad: J. Sölltz, E. Fekete, J. Tuzson, Ž. Szécsi, V. Csiby, K. Teglás, J. Vadas (E. Vlkolinský), A. Degen.**

7. Obdobie od reorganizácie a premenovania školy do jej odsťahovania (1904–1919)

Aj v tejto kapitole sa charakterizujú jednotlivé katedry a ich personálne obsadenie, pedagogická, vedecká a publikačná činnosť jednotlivých profesorov. **V roku 1904 sa akadémia zmenila na Vysokú školu banícku a lesnícku.** Škola mala v tomto období 20 katedier. Počet lesníckych katedier sa z pôvodných troch zvýšil na šesť. Kvôli zotrúchneniu uvedieme len najvýznamnejšie osobnosti na katedrách lesníckeho odboru. **Na katedre lesníckej botaniky pôsobil F. Kövesi, T. Blatný. Na katedre pestovania lesov J. Vadas (E. Vlkolinský), J. Roth. Na katedre zariadenia lesov Z. Fekete, G. Muzsnay. Na katedre lesnej fažby K. Teglás, M. Krippel. Na katedre lesníckej geodézie a lesnej dopravy A. Jankó, F. Züng.** Rozvoj vysokej školy prerušila prvá svetová vojna.

8. Budovy, študijné plochy a vedecké ústavy akadémie

Uvádza sa prehľad budov akadémie, významné historické budovy, výstavba nových budov baníckej a lesníckej akadémie, elektrárne akadémie, **školské polesia, botanické záhrady, lesnícke arborétum Kysihýbel** a vedecké ústavy. Až do roku 1890 akadémia pre umiestnenie svojich katedier využívala meštianske a erárne objekty. Prvá katedra sa umiestnila do bývalej mestskej nemocnice. V roku 1770 sa presťahovala katedra chémie, mineralógie a metalurgie do Belházyovského domu. V roku 1809 akadémia prenajala časť Maršalkovského domu (neskoršie nazvaný ako Žemberovský) na Trojičnom námestí. Ďalšie miestnosti sa prenajímali vo Fritzdovskom dome. Ako sa už uviedlo v roku 1888 sa ukončila výstavba budovy lesníckeho odboru. Nasledovala výstavba budovy pre bansko-hutníc-

ky odbor (bývala chemická priemyslovka), neskoršie samostatného chemického pavilónu. **Uvádza sa charakteristika 11 historických budov v Banskej Štiavnici** (Kremsmaryovský dom, Gerambovský dom (budova mestskej nemocnice), Kammerhof, Fritzdovský dom, Belházyovský dom, Zsemberovský (Žemberovský), predtým Maršalkovský dom, Hellenbachov dom (budova Banského súdu – Bergergericht), Gerambovský dom, tzv. Fortuna, budova lesníckeho odboru akadémie, budova bansko-hutníckeho odboru akadémie, budova chemických laboratórií). Osobitne sa charakterizujú školské polesia (Sklené Teplice a Kysihýbel), botanické záhrady (Dolná botanická záhrada, Horná botanická záhrada, Lesnícke arborétum Kysihýbel), vedecké ústavy (železiarske experimentálne laboratórium).

9. Zbierky baníckej a lesníckej akadémie

Ide o zbierky mineralogické, kabinet zbierok modelov bansko-technických zariadení, fyzikálny kabinet, kabinet bansko-meračských prístrojov, zbierky hutníckych a laboratórnych pomôcok, **zbierky lesníckeho odboru**, zbierky ostatných predmetov a zbierky k dejinám akadémie vo fondoch Slovenského banského múzea. **Z lesníckeho odboru sú tu zbierky katedry pestovania lesov, katedry zariadenia lesov, katedry lesnej fažby a stavieb. Do zbierok ostatných predmetov patria lesný a drevospracujúci priemysel, rybnárstvo a poľovníctvo.**

10. Odborná knižnica baníckej a lesníckej akadémie

Uvádza sa história budovania knižnice banskoštiavnickej akadémie. Ďalej osobnosti, ktoré sa o jej budovanie najviac zaslúžili. Okrem knižných publikácií knižnica obsahovala aj periodiká. Treba uviesť, že knižnicu, archív a časť zariadenia vysokej školy po prvej svetovej vojne odviezli do Maďarska. Bolo to 45 tisíc knižných jednotiek, ale aj rukopisov, máp a ďalších archívnych materiálov.

11. Zvyky a obyčaje banskoštiavnických akademikov

Opisuje a ilustruje sa víťanie prvoročiakov, prvé fárание a šachtág, pohreb študenta alebo profesora, tanečné zábavy a rozlúčkové sprievody absolventov, tradície salamandrovských sprievodov.

12. Snahy o obnovenie baníckeho a lesníckeho vysokého školstva

Po prvej svetovej vojne presťahovaním Vysokej školy baníckej a lesníckej do Maďarska táto inštitúcia na Slovensku zanikla. Opisujú sa snahy o obnovenie vyučovania, definitívne rozhodnutie o osudoch vysokej školy v Banskej Štiavnici, zriadenie slovenskej techniky, memorandum mesta Banská Štiavnica a okolia, prvé zasadnutie komisie pre štúdium baníctva, návrh na otvorenie vysokoškolského štúdia baníctva v Banskej Štiavnici, vznik Baníckej fakulty Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave.

13. Vedecké podujatia k výročiam baníckej a lesníckej akadémie

Ide o oslavy 150. výročia založenia Lesníckeho ústavu v Banskej Štiavnici, oslavy a podujatia k 200. výročiu založenia baníckej akadémie, oslavy a podujatia k 230. výročiu založenia baníckej akadémie, akcia k zjazdu chemických spoločností na Slovensku, podpísanie Deklarácie pokračovateľov duchovného dedičstva baníckej akadémie.

Celkové zhodnotenie publikácie a záver

Autor publikácie doc. Ing. Ivan Herčko, CSc. vydaním recenzovanej publikácie významne obohatil doterajšie poznatky o vzniku a činnosti Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici. V súlade s jeho konštatovaním v predhovore knihy, možno povedať, že ide o relevantnú výpoveď o viac ako 150-ročnej pôsobnosti tejto svetoznámej inštitúcie. Zaznamenáva udalosti, ktoré viedli k jej založeniu, rozvoju a pádu, opisuje snaženia o jej udržanie v Banskej Štiavnici, jej osudy

po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie a tiež úsilie o jej pokračovanie v podmienkach nového štátu – 1. Československej republiky. Spomína na zvyky a tradície, ktoré sa viažu k študentskému životu poslucháčov Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici spojené s jej minulosťou a predstavuje aj ich súčasnú podobu.

Aj keď podstatnú časť autor publikácie oprávnene venuje baníctvu, nevynecháva ani vznik a vývoj lesníckeho štúdia. Správne konštatuje, že v intenciách Tereziánskeho lesného poriadku sa začalo koncom 18. storočia odborné vyučovanie lesníctva na území Slovenska v Banskej Štiavnici, kde už od roku 1735 existovala banícka škola. **Mária Terézia v roku 1770, keď schvaľovala organizačný poriadok pre Vyššiu banícku školu v Banskej Štiavnici doslovne uviedla: „Schvaľujem predložený plán slúžiaci ku cti komisie, ktorá ho vypracovala veľmi uspokojivo; treba však venovať pozornosť aj vyučovaniu lesníctva od ktorého baníctvo nevyhnutne závisí“.** Vytvorením Lesníckeho ústavu roku 1807 v Banskej Štiavnici vzniklo prvé samostatné lesnícke vysokoškolské štúdium na území Slovenska. **Banícka akadémia v Banskej Štiavnici sa v roku 1846 zmenila na Banícku a lesnícku akadémiu a v roku 1904 na Vysokú školu banícku a lesnícku. Táto zanikla roku 1919.** Treba dodať, že vysokoškolské lesnícke štúdium sa na Slovensku obnovilo až od roku 1939 na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave a od roku 1946 na Vysokej škole poľnohospodárskeho

a lesného inžinierstva v Košiciach. V roku 1952 sa vytvorila Vysoká škola lesnícka a drevárska vo Zvolene, terajšia Technická univerzita vo Zvolene, súčasťou ktorej je Lesnícka fakulta.

Lesnícke prednášky v Banskej Štiavnici zabezpečoval ako prvý H. D. Wilckens (pochádzal z Nemecka). Prišiel sem ako 46-ročný. Pôsobil tu 23 rokov, až do svojej smrti v roku 1832. Po ňom nastúpil R. Feistmantel (pochádzal z Rakúska). Pôsobil tu až do roku 1848. Do roku 1866 lesníctvo prednášal F. I. Schwarz. Vyučovacím jazykom do roku 1867 bola nemčina. Potom sa vyučovalo v maďarčine. Vyučovanie lesníctva sa rozšírilo. Pre jednotlivé odbory sa ustanovili profesori (K. Wagner, J. Lazar, Ž. Szecsi, F. Illés, L. Fekete). Na konci 19. storočia sa akadémia stala zásluhou J. Vadasa (E. Vlkolinského) základom organizovaného lesníckeho výskumu.

Publikáciu možno vrelo odporúčať všetkým, ktorí sa zaujímajú o históriu a vývoj baníckeho a lesníckeho školstva na Slovensku. Nemala by chýbať v knižnici taktiež tým, ktorí pracujú vo vede, výskume, štátnej správe a v lesnej prevádzke.

Jozef KONÓPKA
NLC-Lesnícky výskumný ústav Zvolen
T. G. Masaryka 22
SK – 960 92 Zvolen